

А.М. Приймак,
кандидан філологічних наук, в.о. доцента,
(Житомирський державний університет)

УРАХУВАННЯ СИСТЕМНОСТІ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТИЛЮ У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНО-СТИЛІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

У статті висвітлюється питання важливості оволодіння студентами філологічних спеціальностей стилістичними нормами, які формують і розвивають їх комунікативно-стилістичну грамотність.

У сучасній науковій і методичній літературі зі стилістики велику увагу лінгвістів приділено розвитку у студентів-філологів понять про системність функціонального стилю [1;2;3;5:30], провідну роль екстралінгвістичних факторів, які впливають на вибір мовних засобів [4;7].

Мета статті – вказати на необхідність оволодіння нормами стилю, довести важливість урахування системності певного функціонального стилю для формування і розвитку комунікативно-стилістичної грамотності студентів мовних спеціальностей.

Загальновідомо, що мова – засіб спілкування у всіх сферах людської діяльності, а стиль – різновид мови у конкретній мовленнєвій ситуації. Ця теза лягла в основу функціонального принципу сучасного розуміння й класифікації стилів. Проте у мовознавстві визначення поняття "стиль" стоїть особливо гостро. Його вирішенню заважає термінологічна плутанина, оскільки і у літературознавців, і у мовознавців цей термін нерідко використовується недиференційовано, наповнюється різним змістом. Так, літературознавці говорять про стиль того чи іншого твору як про систему характерних ідейно-художніх рис; про стиль письменника, про стиль жанру, стиль літературного напрямку. Мовознавці ж у це поняття вкладають і манеру мовлення, і його правильність, і ideale володіння мовою (порівн.: гарний - поганий стиль), і експресивне забарвлення мовлення (високий стиль, нейтральний стиль), і форму мовлення (стиль усного чи письмового мовлення), і соціальну специфіку мовлення (просторіччя, арготизми, жаргонізми), і своєрідність мовлення у певній сфері суспільної діяльності (стиль офіційно-діловий, публіцистичний, науковий).

Проте попри всі розбіжності у тлумаченні терміну "стиль" літературознавцями, з одного боку, та мовознавцями – з іншого, нерідко відбувається зміщення або заміна лінгвістичного і літературознавчого визначень стилю. Літературознавці іноді висловлюють думку, що поняття стилю бере свій початок з теорії мистецтва, і тому має право на існування лише у літературознавстві, а не у лінгвістиці, де цей термін розуміється дуже широко. Між тим відомо, що ще М.В. Ломоносов уживав термін "стиль" по відношенню до мови, а пізніше й В.Г. Белінський використовував його лише як лінгвістичний, бо для співвідносного літературознавчого поняття він застосовував термін "слог".

У кожній сфері громадської діяльності людини існують свої особливості добору та об'єднання мовних засобів, які утворюють "особливі сукупності" та "особливі організації" (термін М.М. Кожина). Головне, що вибір і об'єднання мовних засобів має характер свідомої норми. Стильові норми мають конкретно-історичний характер. Їх зміна відбувається під впливом як екстралінгвістичних, так і інтралінгвістичних факторів. У межах кожного стилю існує своя система норм, свій ступінь строгості й свободи, свої критерії правильності, точності, естетичності. Ці критерії відзеркалюють функціональну специфіку того або іншого стилю, його традиції, а також типові форми мовленнєвої реалізації.

Оволодінню нормами стилю необхідно навчатися майже так, як і мовним нормам. Можна привести багато прикладів того, як студент, який до певної міри володіє письмовою та розмовною формами літературної мови, вагається при написанні заяви, ділового листа або іншого документа чи не може стилістично грамотно викласти вивчену тему з предмету. Отже, необхідно вивчати норми будь-якого стилю.

Норми стилю виводяться із практики його функціонування у відповідних мовленнєвих ситуаціях. Утворившись на основі існуючих зразків, стильові норми одночасно відкривають можливості й для творення нових текстів, типологічно подібних до попередніх.

На заняттях зі стилістики студенти повинні чітко усвідомити, що стильові норми стосуються трьох головних параметрів стилю: 1) добору лінгвістичних засобів; 2) правил їх сполучення; 3) співвідношення міжстильових та власне стильових мовних явищ. Оволодівши у певній мірі нормами, відчувши системність функціонального стилю, студент-філолог зрозуміє, що стильова норма – осереддя всіх функціонально-стилістичних вимог до мовлення. Із зазначеного очевидно, що стильові норми детальніші, ніж загальнолінгвістичні, строжіші, тонші, але вони й більш вільні – отже, дають більший простір для творчості.

М.М. Кожина визначає системність функціонального стилю як єдність лінгвістичного та екстралінгвістичного, як взаємозв'язок одиниць різних рівнів на основі виконання ними єдиного комунікативного завдання [6:45-48]. Це теоретичне положення на практиці реалізується як вимога умотивованості, логічної послідовності стилістичного аналізу, коли всі параметри стилю концентруються навколо його доміанти, основних стильових рис. Наприклад, фрагментарність, неповнота, спонтанність, непідготовленість розмовного стилю визначають значимість екстралінгвістичних факторів передачі інформації: ситуативність, широке використання жестів, міміки, інтонації.

Складність та розгалуженість синтаксичних конструкцій наукового стилю, зокрема, ускладненість простого речення, створюють смислову насиченість, детальність при описі фактів об'єктивної дійсності, необхідність ретельної аргументації при конструюванні кожної наукової думки.

Точність та певна заштампованість офіційно-ділового мовлення створюються за рахунок концентрації спеціальної канцелярської лексики та фразеології, вживаних лише у прямому значенні, пасивних конструкцій, дієприкметникових зворотів, складних сполучників та прийменників, офіційних найменувань установ, організацій, посад, а також повторів слів, виразів, важливих для змісту того чи іншого документа.

На заняттях зі стилістики студенти повинні також з'ясувати, що ступінь допустовості й можливості виявлення творчої індивідуальності автора, його мовної особистості у різних функціональних стилях різний. Цей факт пояснюється екстралінгвістичною специфікою того чи іншого стилю в цілому. Так, діловий стиль зовсім не припускає й, фактично, унеможливує особливості конкретної авторської манери викладу думок. А у художньому мовленні, навпаки, ідіостиль автора виявляється найбільш яскраво й безперешкодно.

Щодо наукового та публіцистичного стилів, то вони, зазвичай, розвиваються у межах певних моделей і конструкцій [7:38]. Тому наукове мовлення, а також мова офіційних засобів масової інформації припускають лише мінімальну індивідуальність автора й помітно обмежують її. Проте слід зазначити, що, наприклад, у науковому мовленні не заборонені прояви авторської манери викладу думок. Відомі багаточисельні зразки наукових творів з яскравим авторським ідіостилем у жанрах монографії, лекції, публічного виступу тощо (акад. І. Павлов, В. Виноградов, В. Костомаров, І. Огієнко, Б. Кулик, І. Білодід та інші).

Досвід проведення занять зі стилістики для студентів філологічних спеціальностей показує, що найбільш уразливе місце стилістичного аналізу – неуміння розкрити системну організацію стилю, хаотичність характеристик стилю. Тому, на наш погляд, викладач повинен підвести студента до розуміння того, як, наприклад, досягається послідовність, логічність наукового стилю; у чому виявляється імперативність багатьох жанрів ділового мовлення; як у публіцистичному стилі співіснують і взаємодіють експресивна та інформативна функції тощо. Адже один стиль відрізняється від іншого як своїм складом і характером поєднання мовних засобів, так і закономірностями їх уживання. Стиль має своєрідну структуру мовлення, яка формується в залежності від складу мовних засобів та норм їх уживання. Тому викладач, розкриваючи поняття "стиль", повинен підкреслити, що це, насамперед, категорія структурно-синтаксична. У підтвердження можна навести ряд текстів, які належать до різних стильових різновидів. Наприклад, у протоколі відразу ж виявляються риси офіційно-ділового стилю, оскільки у ньому власне будова мовлення вельми специфічна: відпрацьовані прийоми висловлювання думок, багаточисельні кліше, штампи, шаблони та ін. Відповідно, свою специфічну структуру мають і, наприклад, судові рішення або ж відзив опонента про дисертацію тощо.

Проте стиль – це категорія не лише структурно-синтаксична, а й лексико-семантична, адже стилістична забарвленість слів вкрай неоднорідна, що послідовно відтворено у філологічних словниках – у них подаються стилістичні позначки: "просторічне", "розмовне", "застаріле", "книжне", "поетичне", "діалектне" тощо. Причому стилістична диференціація слів, зазвичай, супроводжується й диференціацією їх значень, оскільки для певного стилю характерні не лише "свої" лексичні одиниці, а й певна система значень слів, що і дозволяє характеризувати стиль як категорію лексико-семантичну.

І, насамкінець, професійна орієнтація занять зі стилістики вимагає, щоб майбутній учитель-філолог умів орієнтуватися у текстах будь-якого стилю, здобув навички наукового стилістичного аналізу, міг виділяти головне не лише у змісті тексту, а й в організації його мовних засобів, володів різними методами та прийомами стилістичного аналізу. Це, у свою чергу, допоможе перейти від аналізу тексту до його синтезу, тобто до виконання завдань творчого характеру. Осягнувши стилістичні закони й норми, студенти поступово привчаться використовувати у своєму мовленні засоби різних стилів, будуть "відчувати" стильоутворюючі та стильопорушуючі фактори тексту, зможуть самі творити зв'язні тексти у відповідності до комунікативного завдання, виявляючи свою індивідуальну мовну особистість [4:4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Будагов Р.И. Литературные языки и языковые стили. – М.: Наука, 1967. – 350 с.
2. Виноградов В.В. Проблемы русской стилистики. – М.: Высшая шк., 1991. – 370 с.
3. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. – М., 1997.
4. Иванова Л.П. Отображение языковой картины мира автора в художественном тексте. – К., 2000. – 54 с.
5. Иконников С.Н. Стилистическая работа в процессе изучения русского языка. – М., 1979.
6. Кожина М.Н. Стилистика русского языка. – М.: Просвещение, 1977. – 274 с.
7. Крылова О.А. Основы функциональной стилистики русского языка. – М.: Высшая шк., 1979. – 315 с.

Матеріал надійшов до редакції 10.02.2005 р.

Приймак А.Н. Учет системности функционального стиля при формировании коммуникативно-стилистической компетенции студентов-филологов.

В статье объясняется важность овладения студентами филологических специальностей стилистическими нормами, которые формируют и развивают их коммуникативно-стилистическую грамотность.

Pryymak A.M. The Systematic Character of Language Functional Styles and Its Role in Formulating Communicative and Stylistic Competence of Students.

The article explains the importance of the acquisition of stylistic standards which formulate the communicative and stylistic Competence of the Students of language disciplines.